

Ольга Гарбич, *пошукач*

Інституту педагогіки АПН України

ОБДАРОВАНІСТЬ ЯК КОМПЛЕКСНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджуються теоретичні підходи і методи їх виявлення, в роботі з обдарованими дітьми.

Постановка проблеми. Багаторічна кризова ситуація в Україні негативно відображається на освітньому та інтелектуальному рівні населення, супроводжується витоком інтелектуальних і творчих ресурсів, зниженням зацікавленості та реальних можливостей батьків і педагогів для виявлення і соціалізації обдарованих дітей. У ситуації, що склалася, **виявлення, підтримка, соціалізація** обдарованих дітей як генетичної фундації країни стають пріоритетним завданням держави і суспільства в цілому.

Розвинуті країни в останні десятиріччя надають першорядного значення зміцненню свого інтелектуального і творчого потенціалу як стратегічного ресурсу. Рада Європи ще в 1994 р. прийняла Ухвалу № 1248 по роботі з обдарованими дітьми, в якій зокрема записано: “Жодна країна не може дозволити собі розкіш марнувати таланти, а відсутність своєчасного виявлення інтелектуального і іншого потенціалу інакше як марнуванням людських ресурсів названа бути не може. ...Обдарованим дітям повинні бути надані умови освіти, що дозволяють повною мірою реалізувати їх можливості для їх власного блага і на благо всього суспільства”.

Найважливішим інструментом розв’язання проблем, пов’язаних із створенням умов, що забезпечують виявлення і розвиток обдарованих дітей, реалізацію їх потенційних можливостей і соціального захисту, став Указ Президента України “Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 роки” [6].

У роботі з обдарованими дітьми виникає безліч суперечливих теоретичних підходів і методів їх виявлення, зумовлених варіативністю сучасної освіти, надзвичайно малим числом педагогів, готових до роботи з різними категоріями обдарованих дітей в освітніх установах різного типу. Це в свою чергу вимагає підвищення ролі освітніх установ усіх рівнів і типів, адже суб’єктами роботи з обдарованими дітьми є не тільки вчителі, вихователі, батьки, психологи, але й освітні установи.

Робота з обдарованими дітьми, за словами

Д.Б.Богоявленської, повинна мати в своїй основі серйозні наукові і науково-методичні розробки, які забезпечують розв’язання таких проблем, як **виявлення, навчання і розвиток** обдарованої дитини.

Складність і специфіка роботи з обдарованими дітьми вимагають залучення до її здійснення різних фахівців-педагогів, психологів, соціологів, вчителів-практиків, діячів культури і спорту, менеджерів в області освіти і ін. [4, 5].

Ми згідні з точкою зору науковців, які твердять, що обдарованість є складним об’єктом, у якому нерозривно переплетені пізнавальна, емоційна, воляова, мотиваційна сфери особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Робота з обдарованими дітьми повинна носити системний характер. Виділимо основні напрями діяльності, на які вказують дослідники:

- розробка стратегій та моделей організації навчання обдарованих дітей, що випереджають найвищий темп проходження шкільних програм [2];

- створення умов для виховання справжніх професіоналів, які будуть здатні забезпечити в країні прискорений розвиток у всіх сферах життя [7];

- забезпечення нової якості освітніх послуг, конструктивних молодіжних стилів і субкультур, пріоритетності нових методів розвитку творчих можливостей людини і колективу [1];

- розвиток регіонального освітнього простору і забезпечення роботи з обдарованими дітьми в умовах установ нового типу [3].

Реалізація названих напрямів пов’язана з об’єднанням зусиль вчених, практиків, створенням ресурсної бази, психологічної готовності, накопиченням досвіду.

Аналіз літературних джерел і освітньої практики дозволяє констатувати, що до теперішнього часу досягнуті певні успіхи в організації роботи з обдарованими дітьми:

- відкриті нові типи загальноосвітніх установ:
- Авторська школа – комплекс №3 м. Южне, Одеської області;

ОБДАРОВАНИСТЬ ЯК КОМПЛЕКСНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

- ЗСІЗ “Ерудит” – ліцей для інтелектуально здібних дітей, м. Донецьк;

- Педагогічний ліцей для обдарованої сільської молоді №2, м. Чернігів.

- проводяться спеціальні семінари, наради, методичні школи з освоєння гуманістичної парадигми освіти і проблем дитячої обдарованості;

- удосконалюється матеріальна база освітніх установ за рахунок придбання сучасного технічного устаткування;

- зростає професіоналізм працівників сфери освіти за рахунок участі в курсових підготовках, методичних заходах, творчих відрядженнях.

Метою статті є проаналізувати теоретичні основи організації педагогічної роботи з обдарованими дітьми; дослідити проблеми організації навчання і виховання обдарованих дітей і підлітків.

Виклад основного матеріалу. Складність феномену обдарованості зумовлює специфіку роботи з носіями цієї обдарованості. По-перше, для навчання обдарованих школярів необхідно створювати спеціальні класи або спеціальні освітні установи, де роботу повинні проводити спеціально підготовлені педагоги і психологи. По-друге, обдаровані діти повинні навчатися разом зі своїми однолітками в умовах традиційного освітнього процесу, але за спеціальними програмами.

Узагальнюючи вітчизняний і зарубіжний досвід навчання обдарованих дітей, ми підтримуємо думку, що питання навчання і розвитку обдарованих дітей не слід виділяти в окрему проблему, тому що всі діти за природою володіють творчим началом і потенціалом до розвитку своїх здібностей. Але ж здібності дитини можуть не знаходити свого повноцінного і творчого розвитку. Що тоді? Хто несе відповідальність за втрачені таланти?

На думку І.С. Волощука на першому місці повинна бути діагностика, тобто своєчасне виявлення дитячої обдарованості за допомогою системи психологічних, дидактичних і психолого-дидактичних методик. Іншою, не менше важливою умовою є створення варіативних навчальних програм для роботи з різними категоріями обдарованих дітей в освітніх установах різного типу. Але й не варто випускати з поля зору вибір методів роботи з обдарованими дітьми.

Діагностика обдарованих дітей повинна здійснюватися педагогами, психологами, медичними і соціальними працівниками, але із залученням батьків.

Визначаючи концептуальні основи розробки єдиної логіко-структурної схеми виявлення обдарованих дітей Г.Дж. Айзенк уважав, що найефективнішим розв'язанням проблеми діагностики обдарованості є раціональне поєднання тестів вимірювання інтелекту загальних здібностей, спеціальних здібностей і навчальних досягнень учнів.

Завданням тестів є активізація всіх інтелектуальних процесів, які дають можливість пережити творчий злет і радість перемоги при знаходженні правильної відповіді. Інтелект визначається швидкістю розумових процесів. Думається, що саме тести дають можливість судити насамперед про гнучкість інтелекту.

На нашу думку, важливо створити середовище, успішне для розвитку творчого мислення, а зміст тестів побудований на словесному, буквенному, цифровому матеріалі є чудово підібраним тренувальним матеріалом для розвитку розумових здібностей.

У педагогічних дослідженнях і шкільній практиці розрізняють тести розумової обдарованості (інтелекту); тести навчальної успішності (засвоєння знань). Характерною ознакою тестових завдань є трудність, вони економічні в часі, учневі не доводиться витрачати час на самостійне складання, формулювання відповідей і на поширений письмовий їх виклад.

Пошук і виявлення обдарованих дітей, організація педагогічної роботи з ними – проблеми не тільки науки, але й освітянських практиків. Життя вимагає неухильної турботи про примноження інтелектуального потенціалу нації, виховання наукової еліти.

Безперечно, існує ще одна проблема – потреба освітніх установ в підручниках і програмах, у яких би враховувалися індивідуальні потреби та інтереси обдарованих дітей. Адже в існуючих програмах не закладені альтернативні шляхи просування талановитої дитини за межі курсу, що вивчається недостатньою мірою, але й на розвиток його особистих, пізнавальних і творчих потреб.

Численні дослідження дитячої обдарованості показали, що в цілому обдаровані діти володіють перевагами майже за всіма параметрами розвитку (Л.В. Занков, В.А. Моляко, І.С. Волощук):

- такі діти легше вчать і краще засвоюють матеріал;

- відрізняються великою концентрацією уваги, багатим словниковим запасом;

- більш допитливі, винахідливі, наполегливі, творчі.

Проте досвід роботи сучасних освітніх

ОБДАРОВАНІСТЬ ЯК КОМПЛЕКСНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

установ свідчить, що розвиток обдарованої дитини нерідко затримується системою формальних вимог, часто навчання обдарованих дітей ведеться інтуїтивно з опорою лише на ініціативу окремих вчителів. Спираючись на принцип єдності змістовної і процесуальної сторін навчання, орієнтуючись на існуючу педагогічну реальність, освітні установи повинні визначати свій шлях роботи з обдарованими дітьми, в авторських навчальних програмах для обдарованих школярів, створити умови для розкриття природних здібностей, виховувати творчу особистість. Думається, що в них повинні бути втілені основні вимоги до змісту і організації навчальної діяльності обдарованих школярів:

- домінування розвиваючих можливостей навчального матеріалу над його інформаційною насиченістю;
- спрямованість на когнітивний розвиток;
- на максимальне розширення кола інтересів школярів;
- на формування здібності до критичного мислення;
- на актуалізацію лідерських можливостей.

Перед сучасною школою стоїть завдання створити максимально сприятливі умови для інтелектуального, фізичного, етичного розвитку обдарованих дітей, стимулювати їх творчу діяльність, озброїти учнів методами наукового дослідження, ввести у світ наукових проблем. У зв'язку з цим учитель повинен:

- залучити учнів до пізнавальної діяльності, диференціації процесу навчання;
- забезпечити дослідницькі методи навчання;
- створити для кожної дитини ситуацію успіху на основі індивідуалізації навчальних програм.

На превеликий жаль, немає навчальних закладів, які б спеціалізувалися на підготовці вчителів для роботи з обдарованими дітьми, немає навіть спеціальних курсів для працівників освіти.

Щоб розв'язати вищезгадані проблеми немаловажне значення має розробка і реалізація спеціальних курсів для працівників освіти в системі підвищення кваліфікації. Такі курси повинні ознайомлювати вчителів і керівників освітніх установ з евристичними якостями особи, способами діагностики творчих освітніх результатів, методами евристичного навчання, системою навчальних занять з розвитку обдарованості дітей. Такі курси, на наш погляд, необхідні для успішнішого розвитку дітей за рахунок збагачення знань і умінь самого педагога.

Основними принципами відбору вчителів для роботи з обдарованими дітьми є:

- вчителі повинні бути обізнані зі спеціальними програмами для обдарованих дітей, враховуючи досвід інших педагогів при вдосконаленні власних програм;

- правильний вибір навчального матеріалу;
- теоретична підготовка та практична діяльність вчителя повинна включати роботу з різними категоріями дітей;
- позитивна Я - концепція;
- зрілість педагога, досвід роботи, емоційна стабільність, цілеспрямованість, творчість.

У вихованні обдарованих дітей немаловажну роль відіграє робота з батьками. "Особливо у великих містах, батьки нерідко стурбовані тим, щоб напхати дітей різними знаннями, абсолютно незважаючи на їх психолого-педагогічні і фізіологічні можливості. Вони просто калічать своїх дітей. В сільських районах, навпаки, буває, що батькам неважливо, обдарована дитина чи ні" [5]. В сучасній психолого-педагогічній літературі розроблено ряд корисних порад батькам, що турбуються про розумове здоров'я та щастя дітей:

- Допомагайте дитині цінити в собі творчу особистість. Але її поведінка не повинна виходити за межі пристойності.

- Допомагайте їй справлятися з розчаруванням і сумнівами, коли вона залишається одна в процесі незрозумілого однолітками творчого пошуку: нехай вона збереже свій творчий імпульс, знаходячи поряд в себе самій і менше переживаючи про своє визнання оточуючими. Нехай не скоро, але воно прийде.

- Знаходьте слова підтримки для нових творчих починань дитини, уникайте критики перших дослідів, якими невдалими вони б не були.

- Підтримуйте необхідну для творчості атмосферу, допомагаючи дитині уникнути соціального незадоволення, зменшити соціальні тертя й справитися з негативною реакцією однолітків.

- Допомагайте дитині стати "розумною авантюристкою", часом покладатися в пізнанні на ризик та інтуїцію: найбільше очевидно, що це і допоможе зробити дійсно відкриття.

Висновок. Враховуючи державну, соціальну і освітню значущість проблеми обдарованості, необхідно підвищити роль освітніх установ всіх рівнів і типів, оскільки суб'єктами роботи з обдарованими дітьми є не тільки батьки, вихователі, вчителі, практичні психологи, але й освітні установи.

Адже проблема обдарованості носить комплексний характер, оскільки в ній перетинаються інтереси держави, суспільства,

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА СИСТЕМИ ВИХОВАННЯ
У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ
КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО**

особи і різних наукових напрямів.

Таким чином, комплексність проблеми дитячої обдарованості зумовлена низькою чинників, а її розв'язання залежить від реалізації наступних умов: організаційних, кадрових, науково-методичних, матеріально-технічних, мотиваційних, нормативних, фінансових.

На даний момент, як ніколи, талановита молодь потребує особливої уваги, матеріальної і моральної підтримки державного захисту.

1. Волощук І.С. *Організаційні форми надання додаткових освітніх послуг обдарованим школярам: зарубіжний та вітчизняний досвід. "Освіта і управління" Т.5, №3, 2002 р.*

2. Гузик М. *Як не втратити талант?*

Директор школи, ліцею. 2001 р. №2.

3. Ігнатова Т. *Методичне забезпечення роботи з обдарованими учнями умовах установи нового типу. Директор школи, ліцею. 2004р. №2 – 3, С. 32 – 35.*

4. *Одаренность: Рабочая концепция/ Под. ред. Д.Б.Богоявленской, – М., 2002., С 192.*

5. *Одаренные дети: опыт, реализации, перспективы. Калиш И.В. // Одаренность: рабочая концепция. Мактер. 1. – М., 2002, С. 4 – 11.*

6. *Указ Президента України №78/2001, від 08.02.2001р. "Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001 – 2005 роки".*

7. *Попова Л. Розвиваємо особистість. Директор школи. №36, вересень, 2005 р.*

Ірина Волошанська, викладач

*Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Я. Франка*

**СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ ТА СИСТЕМИ
ВИХОВАННЯ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ
ШКОЛІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОГЛЯДІВ
КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО**

У статті аналізується педагогічна спадщина відомого вітчизняного педагога К.Д. Ушинського з огляду на сутність педагогічної науки та системи виховання у зарубіжному та вітчизняному досвіді. Обґрунтовується специфіка формування загальнонаукового досвіду у галузі педагогіки та становлення специфічної для кожного народу національної системи виховання.

Актуальність дослідження. Кожен етап у розвитку держави як соціального організму передбачає переосмислення певних суспільних цінностей, перебудови життя чи не всіх суспільних інституцій. У сучасних умовах українського державотворення подібні процеси відбуваються у житті нашого суспільства. Проблема пошуку нових концепцій і парадигм виховання вимагає мобілізації зусиль усієї педагогічної науки у теоретичній і прикладній галузі. Ми також свідомі того, що нове в освіті не народжується на порожньому місці, воно, як правило, з'являється на основі того доробку, котрий уже існує і має позитивний вплив на ті чи інші освітні процеси.

Ідея природо- і культуровідповідності стала життєздатною з того часу, коли розпочався процес прилучення підростаючого покоління до процесу передачі йому дорослими суспільного досвіду поведінки і діяльності заради окремої людини,

сім'ї, роду, громади, держави. Так з часом у педагогічній науці викристалізувався принцип природовідповідності виховання, який мав широкий спектр застосування як у вихованні, так і навчанні дітей та молоді, він стан своєрідним зв'язком між субпроцесами становлення особистості – навчанням, вихованням і розвитком.

Аналіз сучасних наукових досліджень дозволяє нам стверджувати, що сутність та зміст педагогічної теорії і виховних технологій, а також механізми їх практичної реалізації були і залишаються об'єктом наукового пошуку багатьох вітчизняних вчених-педагогів. Серед них: А. Алексюк, Ю.Бабанський, Г. Ващенко, О. Вишневецький, Л. Вовк, Д. Герцюк, В. Гомоннай, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, М. Євтух, Т. Завгородня, С. Золотухіна, І. Зязюн, В. Кемінь, В. Кравець, І. Курляк, С. Лаба, М. Левківський, В. Майборода, В. Моцюк,